

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online) tijdschriften van Boom uitgevers zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Auteursrecht ten aanzien van tekst- en datamining en machinelearning is nadrukkelijk voorbehouden.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this article may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher. No part of this publication may be reproduced in the context of text and data mining for any other purpose which is not expressly permitted by law without permission of the publisher.

abonnementen@boom.nl
www.boom.nl

deze spanningen kwijt te raken voelt de persoon zich gedwongen tot een compulsieve handeling.

Denkend over het ontstaan en de onderliggende dynamiek van perversie komt zowel Wellدون (1988) als Glasser (1979) uit op het Core-complex waarbij het kind in reactie op angsten en overspoeling bij separatie of individuatie van de moeder in de eerste levensmaanden, later in het leven reageert met agressie in relaties. De perverse moeder stimuleert het kind om zich te identificeren met haar wensen. Het kind wordt gereduceerd tot behoeftebevrediger van de moeder. Hiermee moet het de rest van zijn identiteit loochenen, en daarmee ook alle verlangens naar separatie en autonomie.

Mark Kinet, hoofdredacteur van de serie Psychoanalytisch Actueel, sluit het boek af. In de genoemde reeks was hij als co-redacteur onder meer verantwoordelijk voor de uitgave *Psychoanalyse als seksuologie?* (Kinet & Baeten 2015), en zijn kritische bijdrage 'Psychoanalytische seksualiteit' in dit boek sluit daarop aan. In 'negen nawoorden' — onder de volgende kopjes: 'Psychoseksualiteit', 'Infantiele seksualiteit', 'Het Oedipus-complex', 'Verdrongen seksualiteit', 'Verleid tot seksualiteit', 'Neuropsychoanalytische seksualiteit', 'Filosofische seksualiteit', 'Problematische seksualiteit' en 'In de ban van het kruis' — zorgt hij voor een verdiepingslag na het voorgaande, waarbij de neuropsychoanalytische kijk op seksualiteit een tot dan toe onbesproken dimensie toevoegt aan de zoektocht naar het wezen van de menselijke seksualiteit.

De bundel *Seks in de praktijk* is alleszins de moeite van het lezen waard. Met als opmaat de ideeën van Jean Laplanche, wordt de lezer uitgenodigd tot rêverie. Veel aspecten van de menselijke seksualiteit passeren de

revue, terwijl het onmogelijk blijft om de seksualiteit in een allesomvattende theorie te vangen. *Food for psychoanalytic thought.*

Literatuur

- FONAGY, P. & TARGET, M. (1996). Playing with reality – I. Theory of mind and the normal development of psychic reality. *The International Journal of Psychoanalysis*, 77(2), 217-233.
- HOLMES, L. (2000). The internal triangle — New theories of female development. *Modern Psychoanalysis*, 25(2), 207-226.
- KINET, M. & BAETEN, K. (2015). *Psychoanalyse als seksuologie? — Libido van gesel tot gezel*. Antwerpen: Gompel & Svacina.
- LAPLANCHE, J. & PONTALIS, J.B. (1968). Fantasy and the origins of sexuality. *The International Journal of Psychoanalysis*, 49(1), 1-18.
- WELLDON, E.V. (2011). *Playing with dynamite — A personal approach to the psychoanalytic understanding of perversions, violence and criminality*. London: Routledge.

<https://doi.org/10.5553/PA/259027332025031002011>

Een psychodynamische formule

Bespreking van

Marc Hebbrecht (2024). *Handboek psychodynamische diagnostiek — Formuleren, nosografie, toepassing*. Antwerpen: Gompel & Svacina. ISBN 9789463715164, 395 pp., € 59,50

JOS DIRKX

Dit fraai uitgegeven handboek geeft een actueel overzicht van de psychodynamische, alsmede psychoanalytische diagnostiek. De titel is echter te bescheiden gekozen, omdat

het boek meer behelst dan een handboek voor diagnostiek. Het gaat ook uitgebreid in op psychopathologie vanuit een psychodynamisch standpunt, met de daarbij beschikbare behandelvormen. Na het eerste deel over diagnostiek vormt dit het tweede en zelfs verreweg grootste deel van het boek. In deel 3 ten slotte gaat de auteur in op gender, seks en liefde, waarin hij zich uiterst actueel toont in de beschrijving van genderdysforie en een genuanceerde psychoanalytische visie geeft op transgender zijn.

In het eerste deel van het boek, getiteld ›Nosologie en diagnostiek‹, wordt met name stilgestaan bij de ambivalente en vaak zelfs moeizame relatie die psychoanalytische therapeuten hebben met diagnostiek in algemene zin. De auteur gaat in op de kwetsbare, veel bekritiseerde, maar tegelijk noodzakelijke diagnostiek die we hanteren. Persoonlijk vind ik dit (meer) metapsychologische deel het hoogtepunt van het boek, waarin recht wordt gedaan aan de idiografische kant van ons vak, waarbij ieder individu als uniek bestempeld wordt en in geen enkele andere dan een puur persoonlijke omschrijving gevat kan worden. Tegelijkertijd is er de noodzakelijke en onontkoombare nomothetische kant, die met het nut en de noodzaak van het generaliseren, categoriseren en rubriceren, de basis van iedere wetenschappelijke vooruitgang vormt. Het is de dialectiek tussen de stoornisspecifieke en persoonsgerichte benadering (zie ook Dirkx 2024).

Diagnostiek geeft via classificatie niet alleen een etiket, maar ook erkenning voor het lijden van de patiënt. Zo is de posttraumatische-stressstoornis na de Vietnamoorlog als diagnostische entiteit erkend en opgenomen in de toenmalige DSM-III (1980). Het is de enige nosologische categorie die een

expliciete link heeft tussen een uitlokkende gebeurtenis en psychiatrische symptomen in het verder etiologisch neutrale DSM-classificatiesysteem (p. 159). Hoewel de terechte kritiek op de DSM enigszins sleets wordt, mogen we niet vergeten dat de DSM slechts een classificatie is beïnvloed door socioculturele factoren. Ook Hebbrecht pleit nadrukkelijk voor een psychodynamische formulering van het probleem van de patiënt, als noodzakelijke ondersteuning van, en aanvulling op, de classificatie.

Hoe kunnen we de actuele klachten begrijpen tegen de achtergrond van iemands voor geschiedenis, persoonlijkheid en omgevingsfactoren? Opmerkelijk in dit verband vond ik de benaming van de hoofdstukken in het tweede en verreweg grootste deel van het boek, getiteld ›De patiënt en zijn dynamiek‹. Hebbrecht maakt in afzonderlijke hoofdstukken onderscheid tussen ›de narcistische patiënt‹, ›de psychotische patiënt‹, ›de depressieve patiënt‹ enzovoort, wat toch onbedoeld lijkt op etiketteren: de patiënt valt samen met zijn ziekte. Het zou wellicht beter geweest zijn om te spreken van ›de patiënt met een psychose‹ (eventueel met de toevoeging ›volgens de DSM‹), waarin de benaming minder eenduidig is. Eerder schrijft hij terecht: ›Bovendien dreigen labels gematerialiseerd te worden alsof ze medische ziekten zijn, terwijl het slechts om termen of abstracties gaat die pogen de realiteit actief te ordenen. Labels zijn geen biologische of psychologische entiteiten‹ (p. 65).

In het tweede deel over psychopathologie wordt de state of the art belicht van veel ›ziektebeelden‹ met hun specifieke psychodynamiek. Hebbrecht weet de bekende psychoanalytische literatuur te integreren met heel recente inzichten. Zo is er in het kli-

nisch rijke hoofdstuk over depressie uiteraard ruimte voor Freuds *Rouw en melancholie* en wat we er heden ten dage nog van kunnen leren, waar Hebbrecht eerder over publiceerde; maar hij gaat ook in op de moderne indeling van depressie van Blatt, die spreekt over de anaclitische (afhankelijke) en introjectieve (zelfkritische) depressie. Dit onderscheid is klinisch relevant, omdat onderzoek aantoonde dat de patiënt met een introjectieve depressie het best behandeld kan worden met een psychoanalytische vorm van therapie, terwijl dat bij de anaclitische depressie veel minder effectief is. De auteur noemt Sylvia Plath, de casus die hij in dit hoofdstuk uitwerkt, een voorbeeld van een introjectieve depressie.

In het hoofdstuk over de patiënt met een schizoïde-persoonlijkheidsstoornis wordt dat geadstrueerd met de butlerfiguur uit de verfilmde roman *The remains of the day* van Kazuo Ishiguro. Het onderscheid tussen de schizoïde persoonlijkheid en autisme (of de autismespectrumstoornis) blijkt ook in dit voorbeeld moeilijk te zijn, schrijft Hebbrecht terecht. De auteur gebruikt vaker film- en romanpersonages als casuïstiek. Het werkt stimulerend om via deze route de kliniek te introduceren, alhoewel het op momenten ook een afstand tot onze dagelijkse praktijk impliceert. Het biedt een vrij toegankelijke illustratie van psychopathologie, terwijl vignetten van bestaande personen ingewikkelder zijn geworden in verband met strengere privacyregels. Gelukkig blijven er ruim voldoende praktijkvoorbeelden over.

In zijn beschrijving van ADHD en psychodynamiek weet de auteur in enkele bladzijden recht te doen aan de complexiteit en ernst van deze diagnose, zowel op kinderleeftijd als in de volwassenheid. Hij bespreekt de grote mate van erfelijkheid, de invloed van

maatschappelijke factoren, zoals daar zijn de versnelling van onze levensstijl, de impact van de mediacultuur en de overspoeling door informatie, ADHD als een zogenoemde modediagnose, de brede comorbiditeit, en de (medicamenteuze) behandelmogelijkheden. Hoewel het geen gangbare indicatie is voor een psychoanalytische benadering, zijn patiënten met ADHD wel als zodanig behandelbaar wanneer, zo schrijft Hebbrecht, de therapeut bereid is zijn techniek aan te passen, door het bieden van meer ontwikkelingssteun, het bevorderen van mentalisatie, containment, het ontwikkelen van de alfa-functie en empathie voor de schaamte. Dit wordt vervolgens verder uitgewerkt.

Het hoofdstuk over psychosen is vooral fenomenologisch van belang, vanwege de uitgebreide en rijke beschrijving van de afwisselende vormen waarin een psychose zich kan voordoen. Toch weet de auteur deze idiosyncratische presentaties samen te voegen onder het concept psychose, daarmee recht doend aan zowel het idiografische als het nomothetische aspect van psychoanalytische diagnostiek.

In het boeiende hoofdstuk 'De neurotische patiënt' worden overblijvende vormen van psychopathologie besproken, zoals angststoornissen, de hysterische patiënt, de obsessief-compulsieve stijl en overige cluster C-persoonlijkheidsstoornissen. Hoewel het een lang hoofdstuk is had dit wat mij betreft nog wat uitgebreider gemogen; zo mis ik een beschrijving van anorexia nervosa, die hier slechts als een doodsdrijf-hysterie wordt benoemd zonder veel nadere uitleg.

Samengevat is het een boeiend boek dat helder geschreven is en uitnodigt tot lezen en herlezen, opzoeken en naslaan. Het toont

de rijkdom van ons vak en het psychoanalytisch perspectief op psychische verstoringen. Het is bij uitstek geschikt voor opleidingsdoeleinden, maar kan ook als bron dienen voor verder onderzoek naar uiteenlopende psychoanalytische thema's of ziektebeelden. In het besluit formuleert Marc Hebbrecht zijn doelstelling heel treffend als het bieden van inspiratie bij het opstellen van een psychodynamische formulering. Hij is daar uitstekend in geslaagd.

Literatuur
DIRKX, J. (2024). Een methodologisch perspectief op generalisatie, discriminatie en vooroordelen. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 66(10), 611-614.

<https://doi.org/10.5553/PA/259027332025031002012>

Wie spreekt hier de
waarheid?

Bespreking van

Mark Kinet (2024). *Een psychodynamische psychiatrie — Beter door waarheid*. Antwerpen: Gompel & Svacina. ISBN 9789463715027, 312 pp., € 34,50

JOS DE KROON

Een psychodynamische psychiatrie — Beter door waarheid is de 36e aflevering van de serie Psychoanalytisch Actueel, onder hoofdredacteurschap van Mark Kinet. Deze serie bevat een verzameling van artikelen van voornamelijk Nederlandstalige auteurs rondom thema's met een psychoanalytische signatuur. In bijna alle afleveringen van de serie heeft de auteur/hoofdredacteur een

aanzienlijk stempel gezet. Mark Kinet is een gedreven man die sneller schrijft dan God kan lezen (sic) en lijkt op alle markten thuis te zijn die ook maar enigszins met de psychoanalyse in verband gebracht kunnen worden. Ook deze aflevering draagt daarvan de sporen. Het boek bestaat uit vier delen. Deel 1 behandelt de psychiatrie, de psychotherapie en de psychoanalyse in hun onderlinge samenhang met thema's als de waarheid, het symptoom en de teloorgang van het subject. Vooral dit laatste thema raakt aan een actueel en pijnlijk punt in de psychiatrie en de psychoanalyse waar de neiging bestaat om de mens te verklaren vanuit een objectief wetenschappelijke gezichtshoek. In deel 2 wordt heel kort stilgestaan bij de relatie tussen psychoanalyse en wetenschap. Hierbij wordt de *Entwurf* uit 1895 van Freud naar voren geschoven, opgesteld toen hij nog sterk onder de invloed stond van zijn leermeester Ernst Brücke, die een grote affiniteit had met de biologie en de natuurwetenschappen, wat bij Freud geleid heeft tot het schrijven van het genoemde essay over een wetenschappelijke psychologie. In onze tijd geniet de *Entwurf* een meer dan normale belangstelling, met name in neuropsychanalytische kring. Dat Freud bij gebrek aan bewijs voor een somatische gronding van de menselijke psyche naar een meer psychologische en narratieve oriëntatie neigde, heeft hem er niet van weerhouden doorheen zijn hele oeuvre het verlangen naar een wetenschappelijke-biologische causaliteit van de psyche te ventileren. Zeker, een verlangen, omdat hij ook wel beseftte dat het bij een verlangen zou blijven en dat de afwezigheid van een bewijs zou persisteren. En als het over de relatie tussen wetenschap en psychoanalyse gaat, schuift Kinet Lacan naar voren, die ondanks zijn beroemde 'terugkeer naar